

Zakladanie kláštora San José a pomoc sv. Kláry z Assisi pri prekonávaní ťažkostí a ľudských priekov – 33. kapitola Knihy života Terézie Veľkej

**S. Dominika Alžbeta Dufferová OSU
Dom Quo Vadis 13. decembra 2017**

Anotácia

Ak Pán niečo chce, celé peklo sa môže postaviť proti tomu, nič nezmôže. Terézia žije v kláštore Vtelenia a Pán od nej žiada, aby založila kláštor Svätého Jozefa. Niektoré sestry ju za to chcú vrhnúť do väzenia, niektoré sa však k nej pripoja. Stáva sa obeťou ohováraní, osočovaní a rôznych intríg. Našťastie, je už obrnená vnútornou silou, nedá sa zastaviť, ani znechutiť protivenstvom. Sám Pán jej nariadi: „Vojdi (do nového kláštora) ako môžeš“. 12. augusta 1561 sa jej zjaví svätá Klára pri svätom prijímaní a prisľúbi jej pomoc, lebo sa jej páči totálna chudoba, ktorú chce žiť v novom kláštore.

Úvod

V tejto kapitole Terézia pokračuje opisom udalostí, spojených so zakladaním kláštora San José. Ako vietor, čo raz fúka z jednej, potom nečakane sa zdvihne z druhého konca, podobne aj dielo zakladania. Terézia dostáva dovoľenie, potom zákaz, je to akoby hra na nervy, ale ona zostáva v pokoji. Impulzy zhora sú zreteľné. Provinciálny predstavený karmelitánov spočiatku súhlasí, potom odskočí, prichádza negatívny rozkaz od spovedníka. Päť – šesť mesiacov treba čakať a potom v diele možno pokračovať. V čase čakania a neistoty v Teréziinej duši rastie prudkosť lásky a snahy slúžiť, až pokiaľ znova dostane povolenie konať.

V opisovaní príbehu sa striedajú epizódy a intervencie z prostredia, v ktorom svätica žije. Sú to ľudské putá, narážky, či otupenia a charizmatické zásahy Boha, svätých, zvlášť svätého Jozefa, sv. Kláry a nakoniec veľmi jemný a obdivuhodný zásah Panny Márie.

Schéma práce je jednoduchá, rozdelená na tri hlavné časti. Článok 1-7 opisuje zrušenie vybavovania zakladania nového kláštora, článok 8 a 9 sa venuje novému Božiemu prisľúbeniu založenia kláštora a článok 10-16 hovorí o samotnom zakladaní, o pokračovaní a završení.

Chronologicky sa dej odohráva v čase od novembra alebo decembra 1560 až do novembra 1561.¹

Rôzne prekážky a ťažkosti, odmena Pánovej útechy

V predchádzajúcej kapitole (32, 15) Terézia spomenula – a v tejto opakuje, že páter provinciálny predstavený karmelitánov negatívne zmenil svoj postoj voči založeniu nového domu, a to práve vtedy, keď bolo potrebné napísať konkrétne listiny. Svätica neskôr poznáva a poznamenáva, že provinciál istotne bol pohnutý Božím nariadením, keď konal ako konal, čo

¹ Porov. SANTA TERESA DE JESUS, *Libro de la Vida*, s. 420.

sa neskôr aj ukázalo. Pripisuje to množstvu modlitieb, ktoré veriaci vysielali k nebu, takže Pán chcel dielo zdokonaľiť a zariadiť, aby sa uskutočnilo iným spôsobom.

Predstavený nechcel teda dielo pripustiť a následne ani Teréziin spovedník. Vtedy to bol Baltasar Alvarez, a na neho sa vzťahuje celá táto kapitola, ktorý zakázal, aby v diele pokračovala. Len Pán vie, aké veľké utrpenie jej to spôsobilo a aký zármutok a čo všetko ju to doteraz stálo. Pohneval sa s ňou celý kláštor, pretože chcela založiť uzavretejší kláštor. Obviňovali ju z toho, že sa im chcela spriečiť, veď Bohu mohla dobre slúžiť aj tam kde je a že boli iné sestry, lepšie než ona, že nemilovala dom, že lepšie by bolo, keby zháňala nejakú podporu pre ňu, než pre iný, nový dom a podobne. Niektoré jej povedali, že by bolo lepšie zatvoriť ju do väzenia – t. j. do zvláštnej oddelenej cely vo vnútri kláštora, čo v tom čase bolo zaužívané. Niektoré – a bolo ich málo, sa postavili na jej stranu. Boh jej udelil veľké omilostenie, že toto všetko ju neznepokojovalo. Dal jej takú ľahkosť a spokojnosť nechať všetko tak, akoby ju to nič nestálo. Nikto to nemohol veriť, ani len osoby modlitby. Mysleli si, že bude veľmi zarmútená a zmätená, dokonca ani spovedník jej to nemohol uveriť. Terézii sa zdalo, že urobila všetko čo mohla vo veci, ktorú jej Pán prikázal a zostávala doma a bola veľmi spokojná a šťastná. Nevedela ako, ale bola si istá, že sa dielo uskutoční.

To, čo ju veľmi zmietlo bolo, keď jej raz spovedník vykreslil veci tak, akoby ona bola proti Pánovej vôli. Bolo to jedno z mnohých prenasledovaní, kde namiesto útechy prišla výčitka. Napísal jej totiž, že uvidí, že to všetko bol len sen, aby sa polepšila a netúžila ísť niekde inde, veď spôsobila pohoršenie, a to je veľká škoda. Toto ju bolelo viac ako všetko ostatné. Akoby videnia a celý spôsob jej modlitby boli klamstvom, akoby bola zvedená a šla do zatratenia. To ju tak extrémne rozorvalo, že bola celá zmätená a veľmi zarmútená. Ale Pán, ktorý ju nikdy nesklamal, v týchto veľkých trápeniach ju utešoval a posilňoval. Povedal jej, aby sa netrápila, veď veľmi dobre slúži Bohu, neuráža ho týmto dielom, nech len robí to, čo jej káže spovedník a mlčí dovedy, kým nenadíde čas, až sa bude môcť vrátiť k začatému dielu. Pán ju tým tak nesmierne potešil, že sa jej všetko prenasledovanie zdalo zrazu ničím.

V tejto situácii ju Pán učil a naučil trpieť. Ukázal jej, akým veľkým dobrom je trpieť a byť prenasledovaný kvôli Nemu. Vo svojej duši spozorovala veľký vzrast lásky k Bohu a mnoho iných darov, že nad tým len žasla. Preto nemohla prestať túžiť po utrpení. Ostatní si mysleli, že bola veľmi zmätená a určite by aj bola, keby ju Pán nevyznamenal a neposilňoval toľkými veľkými milosťami.

V tom čase dostávala veľké popudy lásky k Bohu (ide o mystické zápaly, o ktorých hovorí v kapitole 29) vo forme veľkých uchvátení (*arrobamientos*), hoci nikomu nehovorila o tomto veľkom zisku. Svätý muž, za akého pokladala dominikána pátra Pedra Ibáñeza, neprestával mať vec za istú – podobne ako ona – vec, ktorú mala uskutočniť, ale Terézia nechcela ísť proti poslušnosti voči spovedníkovi a s menovaným pátrom dominikánom sa stýkala jej spoločníčka. Napísali do Ríma a odtiaľ dostávali inštrukcie.

Lenže ani démon nespál a začal pôsobiť v tejto záležitosti cez jednu i druhú osobu a snažil sa odhaliť, že v tejto veci mala Terézia určité zjavenie a tak prišli za ňou s veľkým strachom, že sa veci môžu dostať pred inkvizíciu. V tom čase hierarchia bola veľmi citlivá na kauzu osvietených (*alumbrados*) a infiltrovania protestantizmu. To ale Terézii pripadalo

smiešne, lebo toho sa nikdy nebála. Dobre vedela, že aj za tú najmenšiu pravdu Písma by dala tisíc životov. Odvetila spomenutým osobám, že keby sa mala čo báť inkvizície, určite by sama hľadala čo najskôr odstrániť príčinu. A keby sa aj musela postaviť pred ňu, Pán by ju s veľkým ziskom odtiaľ dostal.

So všetkými týmito vecami sa zdôverila pátrovi dominikánovi a porozprávala mu aj videnia, dar modlitby i veľké omilostenia, ktoré nezaslúžene získala od Pána, a to s maximálnou jasnosťou, akej len bola schopná. Prosila ho, aby veľmi dobre sa na to všetko pozrel a ak by našiel niečo, čo by bolo proti Svätému Písmu, aby jej to povedal, že by to nesmierne ľutovala. Páter ju ale ubezpečil o opaku a Terézii sa zdalo, že aj on mal z tejto komunikácie veľký úžitok. Pretože, podotkla, hoci bol veľmi dobrý, odvtedy sa omnoho viac oddával modlitbe, ba odišiel na dva roky do ústrania a samoty istého kláštora svojho Rádu. Z poslušnosti sa potom vrátil, ale znova sa tam neskôr dostal. Šlo o konvent v Trianos (León), kde potom aj 2. februára 1565 zomrel. Jeho odchod Teréziu veľmi bolel, ale nevyrušovala ho napriek tomu, že jej veľmi chýbal. Tešila sa z jeho zisku. Sám Pán ju prišiel potešiť a dal jej vedieť, že sa mu dobre stalo. Keď sa totiž po dvoch rokoch samoty vrátil, jeho duch učinil nesmierny pokrok, dostal veľa nadprirodzených darov a Pán s ním mal také úmysly. Mohol byť užitočný pre nastávajúce Teréziino dielo, lebo Pán ho tam vrátil vtedy, keď to bolo najvhodnejšie.

Terézia zostala vo svojom mlčaní a nechápala ako mohla prestať myslieť na dielo, päť, šesť mesiacov, ba ani slovo o ňom nevyrieť, pričom aj Pán mlčal. Na konci niekoľkomesačného obdobia odišiel rektor zo Spoločnosti Ježišovej. Bol z Kolégia svätého Víta od jezuitov v Avile a bol protivníkom Terézie. Na jeho miesto prišiel iný, veľmi spirituálny a nadšený, chápaný a vzdelaný jezuita, a to práve vtedy, keď ho Terézia najviac potrebovala. Jej duch bol unášaný vysokými darmi od Boha.

Nové Božie prisľúbenie a rozlet duše

Istého dňa, veľmi zarmútenej Terézii, sa zdalo, že jej spovedník neveril. Pán ju utešoval, aby sa s tým netrápila, že onedlho tá bolesť prestane. Ona, mysliac si, že onedlho umrie, sa potešila. Neskôr jasne pochopila, že Pán myslel na novo prichádzajúceho rektora. Ten sa neriadil tým, čo mu povedal jej spovedník, skôr mu radil, aby ju potešoval a uisťoval ho, že niet sa čoho báť. Odporúčal mu, aby neutlačoval tak veľmi Teréziu, nech nechá v nej (i sebe) pôsobiť Pánovho ducha, pretože pod náporom tak veľkých túžob a nutkaní duša naozaj nevie ako dýchať.

Spovedník ju teda poslal k novému rektorovi a odporúčal jej, aby s ním hovorila v plnej slobode a jasne. Keď Terézia vošla do spovednice, pocítila ono zvláštne „*un no sé qué*“ – „jedno neviem čo“, čo nikdy predtým ani potom necítila. Nevedela by ho ani opísať, ani vypovedať. Pretože bola to tak obrovská spirituálna radosť a pochopenie jej duše jeho dušou, hoci nechápala ako. Ešte ani ústa neotvorila, ani slovo nevypovedala. Potom naozaj videla, že sa nemýlila, že jej duch sa nemýlil, a že všetko bolo v prospech jej duše. Rektor mal obrovský talent na vedenie duší, ktoré už boli v pokročilom stave a nechával ich lietať, nezdržoval ich, ani ich neumŕtvoval, lebo vedel, že sú už umŕtvené.

Pánove dobrodenia a uskutočnenie diela

Len čo s ním začala jednať, porozumela jeho štýl a videla, že je to čistá a svätá duša, so zvláštnym Pánovým darom rozpoznávania duchov. Mala z toho veľkú útechu. Sotva sa s rektorom začala stýkať, Pán začal na ňu tlačiť, aby otvorila záležitosť založenia kláštora a aby povedala svojmu spovedníkovi i tomuto rektorovi mnohé dôvody a veci, pre ktoré by jej nemali robiť prekážky. Pre niektoré záležitosti sa už začínali báť, ale rektor nikdy nepochyboval o tom, či išlo o Božieho ducha a usilovne so starostlivosťou hľadel na všetky efekty. Nakoniec ani ostatní sa neodvážili prekážať jej. Spovedník jej obnovil licenciú, aby urobila v danej veci všetko čo môže. Terézia dobre vedela, že prácu, ktorú jej zverili bola obrovská, bola na ňu sama a mala len málo možností. Dohodli sa na tom, že všetko urobia v najväčšej tajnosti.

Terézia poprosila jednu svoju rodnú sestru – bola to Juana de Ahumada², vydaná v Alba de Tormes za Juana de Ovalle, ktorá prichádza do Avily v polovici augusta 1561 – aby kúpila dom a aby v ňom pracovala akoby bol jej vlastný. Pán toto všetko predvídal a pripravil, pretože Terézia sa nechcela dopustiť ani najmenej neposlušnosti, avšak vedela, že keď niečo prezradí svojim prelátom, všetko vyjde navnivoč ako minule, ba možno ešte horšie. Jej spoločníčka robila čo mohla, ale bolo to takmer nič. Terézia mala z toho nejedno trápenie, občas sa sťažovala Pánovi: „Pane môj, ako mi kážeš robiť veci, ktoré sa zdajú byť nemožnými? Veď, hoci som žena, keby som mala aspoň slobodu...! ale viazaná z toľkých strán, bez peňazí, ba ani miesta pre ne nemám, čože môžem spraviť, Pane?“³ Nebo ale nezostalo hluché na jej potreby.

Svätého Jozefa Terézia nazve pravým otcom a pánom

Raz, keď bola v krajnej núdzi a nevedela už ani čo robiť, ani čím zaplatiť akýchsi úradníkov, sa jej zjavil svätý Jozef, jej pravý otec a pán a dal jej na vedomie, že peniaze jej nebudú chýbať, že on ich jej zoženie. A tak veci dohodla bez jediného haliera. Pán sa o všetko postaral tak, že tí, čo to počuli, sa nesmierne čudovali. Nepredvídateľná pomoc prišla z Quito (Ekvádor) od jej brata Lorenza, ktorý jej poslal peniaze v novembri - decembri 1561.

Vyhliadnutý domček sa Terézii zdal príliš malý na kláštor a chcela kúpiť ďalší vedľa, ale nemala ani z čoho zaplatiť a nevedela ani čo robiť, lebo chcela z neho urobiť kostol. Keď bola na svätom prijímaní, Pán jej povedal: *Už som Ti povedal, že vojdí ako môžeš. Potom zvolal: Ach, lakomosť ľudského plemena, namýšľaš si, že ti aj zem bude chýbať! Koľkokrát som spal pod holým nebom, čo som nemal kam ísť!* Terézia zostala po týchto slovách celá zhrozená a videla, že sú pravdivé. Vošla do domčeka a zdalo sa jej, že je dokonalým malým kláštorom a nesnažila sa prikúpiť viac miesta, ale usilovala sa o to, aby sa v ňom dalo pracovať a žiť tak, ako bol celý kostrbatý, bez spracovania, hlavné, že nebol zdraviu škodlivý. Tak by to malo byť vždy, dodala.

Svätá Klára vo svojej nádhere

² Porov. SANTA TERESA DE JESUS, *Libro de la Vida*, s. 429, pozn. č. 9.

³ Tamtiež, s. 429-430.

Na sviatok svätej Kláry, vo chvíli, keď sa Terézia poberala k svätému prijímaniu, zjavila sa jej svätica, v celej svojej nádhere. Bolo to 12. augusta 1561. Povedala jej, aby sa usilovala pokračovať v začatom diele, že ona jej bude pomáhať. Terézia si ju začala veľmi uctievať a naozaj, kláštor klarisiek, ktorý bol nablízko a ktorý nazývali „*Las Gordillas*“⁴, im potom pomáhal užívať sa. Okrem toho sv. Klára pomohla Teréziinu túžbu po chudobe priviesť k dokonalosti, takže chudobu, ktorú žili klarisky, žili aj bosé karmelitánky, lebo žili z almužny. Sv. Terézia naozaj dostala tri dokumenty od Svätej stolice (7.2.1562; 5.12.1562 a 17.7.1565)⁵, aby upevnila svoju vôľu žiť v absolútnej chudobe (bez renty). Uvedomila si, že Pán – zrejme na príhovor sv. Kláry – sa stará o všetko potrebné pre nový karmelitánsky reformovaný kláštor. Nech je zvelebený!

Nanebovzatá Panna Mária

Bolo to 15. Augusta 1561, keď sa sv. Terézia práve nachádzala v jednom kláštore Rádu svätého Dominika, kedy uvažovala o množstve svojich hriechov z minulosti a spovedala sa z nich v spomenutom dome. Lutovala svoj nedbalý život, keď prišlo na ňu tak veľké uchvátenie (*arrobamiento*), že ju to takmer vynieslo zo seba. Sadla si a zdalo sa jej, že nemohla ani vidieť, ani sledovať omšu, z čoho potom mala veľké škripule. Zdalo sa jej, že ju ktosi obliekal do veľmi jasného bieleho rúcha a spočiatku nevidela kto ju to oblieka. Potom videla našu Pani po pravej strane a svojho otca, svätého Jozefa po ľavej, ako ju obliekajú. Dali jej vedieť, že je už očistená od svojich hriechov. Keď už bola oblečená, s pocitom veľkej slasti a slávy sa jej zdalo, že Panna Mária ju vzala za ruku a povedala jej, že *je veľmi spokojná, že slúži slávnemu svätému Jozefovi a aby verila, že to čo chcela vytvoriť z kláštora, sa uskutoční a že v ňom sa bude veľmi slúžiť Pánovi a im dvom; aby sa nebála, žeby sa to niekedy nalomilo, hoci poslušnosť, ktorú preukazuje, by nebola podľa jej chuti, pretože oni ju budú chrániť a že jej Syn už sľúbil, že s nimi bude kráčať a ako znak toho, že je to pravda, jej dáva onen skvost*. Zdalo sa jej, že jej zavesila na krk náhrdelník zo vzácneho zlata s krížom, veľmi cenným. Ale že toto zlato a kamene sú veľmi rozdielne od toho, čo je tu na zemi, nedá sa to ani porovnať. Náš rozum nedokáže pochopiť celú tú krásu, ani krásu oných bielych šiat, ktoré mala na sebe.

Nádhera Panny Márie a našej Pani bola taká veľká, že sa to nedá opísať. Bieloba jej šiat sa leskla, ale neoslepovala, žiarila jemne. Slávneho svätého Jozefa nevidela ani jasne, ani tak zreteľne, ale dobre videla, že tam bol, asi tak ako videnia, o ktorých hovorila, že sa nedajú vidieť (ide o vysoký druh videnia – poznamenal Tomas Alvarez⁶). Panna Mária jej pripadala ako príliš mladé dievča. Takto ich videla nejakú chvíľu, ktorú by rada predĺžila na celú večnosť, keď sa jej zdalo, že vystupujú do neba s množstvom anjelov. Terézia zostala veľmi osamotená, hoci veľmi potešená a povznesená i sústredená v modlitbe, znežnená po istý čas, nepohnutá a neschopná hovoriť, lebo bola takmer bez seba. Zostala v nej veľká túžba čokoľvek urobiť pre Boha, hoc aj rozložiť sa, či zničiť sa pre neho. Bola presvedčená, že to všetko dostala do daru od Boha a zanechalo to v nej obrovskú útechu, naplnilo ju to veľkým pokojom.

⁴ Porov. Tamtiež, s. 431, pozn. pod čiarou, č. 14.

⁵ Porov. Tamtiež, s. 431, pozn. pod čiarou, č. 15.

⁶ Porov. Tamtiež, s. 433, pozn. pod čiarou, č. 17.

Kráľovná Anjelov jej rozprávala o poslušnosti a snažila sa jej vysvetliť, že by nebolo dobré, keby ona teraz jednala v tejto veci s predstaviteľmi jej Rádu, v ktorom momentálne žila. Podobne sa jej prihovárал aj Pán. Vysvetľoval jej dokonca príčiny, pre ktoré by to v žiadnom prípade nemala robiť, ale aby niekoho s tým poverila a poslala do Ríma, čo by bola istá cesta a že sa on sám postará o to, aby odkaz došiel na určené miesto. Terézia aj tak spravila a veci prišli do Ríma. Pre udalosti, ku ktorým došlo neskôr, bolo veľmi dobré, že svoju poslušnosť podriadila biskupovi. V tom čase ale nepoznala ešte biskupa a nevedela o akého preláta pôjde, ale Pán doprial, aby bol dobrý a aby podporoval ten jej novovytvorený a zamýšľaný dom, lebo v ňom nastali veľké protivenstvá. O nich bude hovoriť až v 36. kapitole od 15. článku, poznamenáva T. Alvarez⁷ a my sa tým budeme zapodievať neskôr. Terézia neprestáva velebiť Pána za veľké veci, ktoré neprestajne činí. Pán ju obdivuhodným spôsobom sám viedol a poučoval.

Reflexia o Terézii, jej mystike a jej činnosti

O Terézii platí podľa súčasného karmelitánskeho znalca Ulricha Dobhana OCD, že je geniálnou kresťanskou mystičkou. Jej spisy sú dôkazom, že Boh mal k nej veľmi dôverný vzťah a sú veľmi často čítané a meditované. Je priam neuveriteľné, aká rozsiahla bola aj jej činnosť, koľko kláštorov založila, čo všetko dokázala vybaviť, zariadiť, presadiť.⁸ Hĺbku a rozsah jej spirituality sa usilujeme preniknúť, a tie určite boli ešte rozsiahlejšie.

Okoliti ľudia a zasvätení jej nešli poruke. Skôr jej stavali prekážky, kde len mohli, samozrejme, ani rožkatý nedriemal. Akoby aj mohol, keď ona pracovala tak veľmi proti jeho zvrátenosti, tým, aby umožnila duším žiť plne pre Boha a milovať ho z celého srdca a zo všetkých síl. Organizačné schopnosti mala vrodené, aj získané, ale bez mimoriadnej Božej pomoci ich široké uplatnenie nemožno ani vysvetliť, ani pochopiť. Z poznámky pátra Ulricha Dobhana vyplýva okrem iného aj to, že vo veci osobnej svätosti a zdokonaľovania musí každý odhodlaný človek rátať s protivenstvami a priekmi tak v sebe samom, ako aj v okolí. Nesmie sa ale vzdať, ani hodiť pušku do žita. Páter zdôrazňuje, a stojí za povšimnutie, že u svätej Terézii sa veľké veci, o ktorých uvažujeme, začali konať až po jej obrátení, ktoré trvalo dvadsať rokov a bolo dovŕšené cez pády a povstania až koncom roka 1554.⁹ Pripomíname, že zakladanie kláštora San José sa uskutočnilo v novembri – decembri 1561.

Krátka úvaha na záver

Sledovali sme vonkajšie i vnútorné boje, ktorými svätá zakladateľka bosých karmelitánok a karmelitánov pri založení prvého kláštora – San José – musela prejsť. Keď teda nimi prechádzala z Božej vôle, ktorú horlivo uskutočňovala, stávala sa dokonalou a dosahovala svätosť, akú od nej Boh očakával a na akú ju pripravoval. Ten, totiž, čo koná dobro, nielen vykoná dané dobro, ale zároveň sa stáva dobrým, obohacuje svoju dušu novou kvalitou, akýmsi kvalitatívnym skokom. Platí to, žiaľ aj v opačnom zmysle. Kto robí zlo, stáva sa zlým, kvalitatívne klesá. Najvyšším dobrom pre človeka, a pre každého človeka, je

⁷ Porov. Tamtiež, s. 434, pozn. pod čiarou, č. 18.

⁸ Porov. DOBHAN Ulrich, *Teresa von Avila*, Olten und Freiburg im Breisgau : Walter-Verlag, 1987⁴, Obal.

⁹ Porov. Tamtiež, Obal.

konat' vôľu Najvyššieho. Nekonat' ju cielene alebo z nedbalosti, je najväčším nešťastím človeka, a ani to netuší.

Z poznámky pátra Ulricha Dobhana OCD o postupnom a stále hlbšom obrátení svätice, ktoré podľa jeho odhadu i jej osobného svedectva trvalo zo dvadsať rokov, môžeme usúdiť, že aj my potrebujeme trpezlivosť a veľa premáhania svojich kapricov a iných nedostatkov. Potrebujeme pevnosť a vytrvalosť, aby sme „prilákali“ Božie milosrdenstvo. Ono dovŕši naše dielo za nás, podobne, ako to robil u svojich vyvolených, lebo to robiť mohol a chcel a oni mu to umožňovali, nekládli prekážky svojou malichernosťou, ani pýchou.

Použitá literatúra

DOBHAN Ulrich, *Teresa von Avila*, Olten und Freiburg im Breisgau : Walter-Verlag, 1987⁴, 214 s., ISBN 3-530-87890-1

SANTA TERESA DE JESUS, *Libro de la Vida*. Edición preparada por Tomás Alvarez, 3.^a edición, Burgos : Editorial Monte Carmelo, 1991, 563 s., ISBN 84-7239-112-4.

PRIDELLENIE ISBN	
Pridelené ISBN	978-80-568-0090-4
Čiarový KÓD EAN	9788056800904